

УДК: 633.14:631.82:631.51:631.55.

КУЗГИ ЖАВДАРНИНГ ҚИШЛАБ ЧИҚИШ ДАРАЖСИ ВА
ҲОСИЛДОРЛИГИГА ЭКИШ МУДДАТЛАРИ ҲАМДА МИНЕРАЛ
ЎҒИТЛАРНИНГ ТАЪСИРИ

Исмоилов Воҳид Исропилович, қ.х.ф.ф.д., (PhD).

Мавлонов Баҳодир Тошбоевич, қ.х.ф.н., доцент

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар
университети

Турсунов Шермухаммад

Дон ва дуккакли экинлар илмий тадқиқот институти Самарқанд илмий-тажриба
станцияси директори

Аннотация: Ушбу мақолада кузги жавдарнинг Самарқанд вилояти шароитида қишга чидамлилиги ва ҳосилдорлиги экиш муддатлари ва маъдан ўғитларнинг таъсири юзасидан олинган тадқиқот натижалари баён этилган.

Таянч сўзлар: Кузги жавдар, “Шалола”, нав, ҳосилдорлик, қишга чидамlilik, экиш муддати, маъдан ўғит.

Кириш. Ҳозирги вақтда қишлоқ хўжалигини янги, замонавий техникалар билан таъминлаш, экинларнинг интенсив типдаги серҳосил, тезпишар навлар, дуругайлари ҳамда ўғитларнинг янги, самарадорлиги юқори шакларини яратиш ва аҳолининг донга бўлган эҳтиёжини тўла қондириш, чет эллардан валюта ҳисобига келтириляётган айрим дон маҳсулотларини республикамизда етиштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жавдар ана шундай дон экинларидан биридир.

Жавдар қишлоқ ҳўжалигида нисбатан янги ўсимлик бўлганлиги сабабли, унинг илмий асосланган етиштириш технологияси етарли даражада ўрганилмаган. Юқоридагилардан келиб чиқиб биз Самарқанд вилояти шароитида суғориладиган ерларга жавдарнинг “Шалола” навини экиш муддати ва маъдан ўғит меъёрларининг ўсимлик қишдан қишлаб чиқиши ва ҳосилдорлигига таъсирини ўрганиш ҳамда ишлаб чиқаришга жорий қилишни тадқиқотларимиз асосий мақсади қилиб олдик.

Дала тажрибаларини Дон ва дуккакли экинлар илмий тадқиқот институти Самарқанд илмий-тажриба станциясида ўтказдик. Тажриба объекти кузги жавдарнинг Шалола навини 1; 15 октябрь ва 1 ноябрь муддатларда экиб, минерал ўғит меъёрларини N-120, 150, 180, P-70, 90, 110, K-60, 75, 90, кг. ҳисобида қўллаш вариантлари ўзаро таққосланди. Экиш меъёри 4,0 млн. дона ҳисобида.

Тажрибада аниқланишича, ўсимликларнинг сони кузда, тўлиқ униб чиқишини ҳисобга олганда экиш муддатлари ва маъдан ўғит меъёрлариги боғлиқ ҳолда 1 м² да эрта муддат (1 октябрь) да экилганда, экилган уруққа нисбатан барча вариантлар бўйича 86,0-87,7 % гача униб чиқиши кузатилди. Баҳорда саналганда сийраклашиш туфайли 1 м² да ўсимликлар сони уруққа нисбатан барча вариантларда 80,2-84,1 %, ёки ўртача 4,7 % камайганлиги аниқланди.

Хулоса қилиб айтганда, жавдар бошоқли дон экинлари орасида совуққа энг чидамли экин ҳисобланади. Тажрибамизда аниқланишича жавдар қишлаб чиқиш жараёнида 3-4 % гача нобуд бўлди. Қишлаб чиққан ўсимликлар сони энг юқори кўрсаткич ўрта муддат (15 октябрь) да, маъдан ўғитлар меъёри N₁₈₀P₁₁₀K₉₀ кг/га қўлланилганда кузатилди.

Кузги жавдарда ҳам бошқа ғалла экинлари каби биологик ҳосилдорлиги маҳсулдор поялар қалинлиги ва бошоқдаги дон сонидан келиб чиқиб

ҳисобланади. Ҳосилдорликки иқлимий шароит ва қўлланиладиган агротехника даражаси катта таъсир кўрсатади [2].

Бошоқли дон экинлари ривожланиши, ҳосил элементлари (бошоқ шаклланиши, гуллаш, дон шаклланиши ва бошқалар)нинг шаклланишига республикаимиз шароитида суғориш, озиқлантиришдан ташқари ҳавонинг нисбий намлиги ҳамда ёғингарчилик катта таъсир кўрсатади. Ёғин миқдорининг бошоқли дон экинлари ривожига таъсири. [2,5,6]

Экиндан юқори ва сифатли ҳосил етиштириш учун тупроққа солинаётган ҳар қандай ўғит тури ва меъёри шу тупроқда намлик етарли бўлгандагина самарали бўлади. Қолаверса, тупроқнинг нам сақлаш хусусияти қанчалик юқори бўлса, қўлланилган ўғит турларининг самараси ҳам шунчалик юқри бўлади. Демак, ўсимлик вегетация давомида тупроқ намлигининг керакли меъёрининг эътибордан четда қолдирмослик керак [1,3,4]

Ҳосил шаклланиш элементлари, навнинг биологик элементлариги, маъдан ўғитлар ва экиш муддатлари, ўсимликнинг озиқланиш ҳамда нам билан таъминланишига узвий боғлиқ бўлди.

Ўтказилган тадқиқот тажрибаларида кузги жавдар дон ҳосилдорлигига экиш муддатлари ва маъдан ўғитлар таъсири катта бўлиши аниқланди. Маълумотлардан кўринадики, эрта муддатда экилганда, жавдарнинг тўла физиологик етилиши, ҳосил шаклланиш даврлари узоқ бўлиши ҳосилдорликнинг ошишини таъминлайди. 2018 йилда ўтказилган тажрибаларимиз натижасида эрта муддатда (1 октябр) экилганда ҳосилдорлик, ўрта ва кечки муддатда экилгандагига қараганда юқори бўлди. 2019 йилда ўрта муддат (15 октябрда) да экилганда ҳосилдорлик юқори бўлганлиги кузатилди.

Кузги жавдар дон ҳосилдорлигига экиш муддати ва маъдан ўғитларнинг таъсири.

№	Экиш муддатлари	Вариантлар	Ҳосилдорлик, ц/га			Назоратга нисбатан қўшимча ҳосил	
			2018	2019	Ўртача	ц/га	%
1	1-октябр	Назорат (ўғитсиз)	27,2	24,2	25,7	-	-
2		N ₁₂₀ P ₇₀ K ₆₀	48,7	50,3	49,5	23,8	92,6
3		N ₁₅₀ P ₉₀ K ₇₅	51,4	52,2	51,8	26,1	101,5
4		N ₁₈₀ P ₁₁₀ K ₉₀	54,0	56,6	55,3	29,6	115,2
5	15-октябр	Назорат (ўғитсиз)	26,2	25,6	25,9	-	-
6		N ₁₂₀ P ₇₀ K ₆₀	51,1	58,5	54,8	28,9	111,6
7		N ₁₅₀ P ₉₀ K ₇₅	56,1	67,9	62,0	36,1	139,4
8		N ₁₈₀ P ₁₁₀ K ₉₀	60,4	72,4	66,4	40,5	156,4
9	1-ноябр	Назорат (ўғитсиз)	19,5	23,4	21,5	-	-
10		N ₁₂₀ P ₇₀ K ₆₀	36,3	42,6	39,4	17,9	83,2
11		N ₁₅₀ P ₉₀ K ₇₅	40,1	43,8	41,9	20,4	94,9
12		N ₁₈₀ P ₁₁₀ K ₉₀	43,7	45,3	44,5	23,0	106,9

Кузатувларимизда ўрганилган йилларда экиш муддати кечигиб бориши билан кузги жавдар дон ҳосилдорлиги ошиб бориши кузатилмади. Чунки эрта экилган (1 октябр) муддатда ўсимликлар ётиб қолиши аниқланди. Аммо маъдан ўғитлар меъёрининг ошиб бориши билан ҳосилдорликнинг ҳам ортиши кузатилди.

Хулоса қилиб айтганда, экиш муддати 15 октябр, маъдан ўғитлар меъёри эса N₁₈₀P₁₁₀K₉₀ кг/га қўлланилса кузги жавдарнинг қишга чидамлилиги ва ҳосилдорлигини юқори бўлишини таъминлайди. Шунинг учун Самарқанд вилояти бўйича кузги жавдарнинг экиш муддатини ва маъдан ўғитларни шу меъёрда қўллашни тавсия этамиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ismoilov V., Tursunov S. JAVDAR NAVLARI HOSIL STRUKTURASINING AYRIM ELEMENTLARIGA EKISH MUDDATLARI VA

MINERAL O 'G 'ITLARNI TA'SIRI //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. D5. – С. 88-93.

2. Исмоилов В. И., Хамзаев А. Х., Турсунов Ш. Н. ОПТИМАЛЬНЫЕ СРОКИ ПОСЕВА И НОРМЫ УДОБРЕНИЙ ОЗИМОЙ РЖИ В УСЛОВИЯХ ОРОШАЕМЫХ ТИПИЧНЫХ СЕРОЗЕМОВ УЗБЕКИСТАНА //Актуальные проблемы современной науки. – 2021. – №. 4. – С. 78-82.

3. Омонов, А. Ж. (2021). ОПТИМИЗАЦИЯ СРОКОВ И НОРМ ПОСЕВА ПРОСА. *Актуальные проблемы современной науки*, (4), 83-87.

4. Омонова. Ж. идр. INFLUENCE OF CONDITIONAL INSTALLATION ON BIOMETRIC INDICATORS AND GRAIN HARVEST //Life Sciences and Agriculture. – 2020. – Т. 2. – №. 2. – С. 60-64.

5. Халилов, Н., Косимова, Ш., Отаярова, Г., Ўктамов, Х., & Абдукодиров, Б. (2022). СИЛОС МАССА УЧУН МАККАЖЎХОРИ ДУРАГАЙЛАРИНИ ЕТИШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 1207-1209.

6. Усманов, Н. А., Равшанова, Н. А., & Отаярова, Г. У. (2021). ЗАВИСИМОСТЬ ДЛИНЫ ВЕГЕТАЦИОННОГО ПЕРИОДА СОРТОВ ФАСОЛИ ОБЫКНОВЕННОЙ ОТ СРОКОВ И СПОСОБОВ ПОСЕВА. *Academic research in educational sciences*, 2(10), 718-724.

7. Отаярова Г.У., Равшанова Н.А. Оддий ловия навларнинг суғориш тартибларини вегетация давринг давомийлига таъсири International Scientific-Practical Conference Actual Issues Of Agricultural Development: Problems And Solutions June 6-7, 2023 <https://doi.org/10.5281/zenodo.8012567>

8. Бекмурадова, Х. К., Исмоилов, А. И., & Ахмадалиев, Б. Ж. (2019). ОЦЕНКА ИСХОДНОГО МАТЕРИАЛА ДЛЯ СОЗДАНИЕ НОВЫХ УСТОЙЧИВЫХ К ВИРУСНОЙ МОЗАИКЕ СОРТОВ ТОМАТА. *Актуальные проблемы современной науки*, (3), 170-173.